

3. NYILVÁNOSSÁG

A reformkornak majdnem valamennyi vezető politikusa tollforgató ember volt, kezdve a nagyon konzervatív Dessewffy, Széchenyi át Kossuthig. A negyvenes évek politikai jellegét pedig egyenesen az a hatalmas hírlapi tusakodás adja meg, amelyet Széchenyi folytatott Kossuthtal. [...] A különben oly visszavonult *Deák Ferenc is a Pesti Naplóban húsvéti cikkével egyengette a hatvanhetes kiegyezés útjait* Utóbb, különösen a miniszterek, mindig ritkábban írtak vezércikkeket és legfeljebb interjúkat engednek meg maguknak. *Mi okozta ezt a változást? Ferenc József egyéni ízlése.* Ferenc József nagyon nagy úr volt, talán az utolsó igazi grandseigneur, aki a régi nagy stílust képviselte, amellyel együtt járt bizonyos idegenkedés a sajtóval szemben. [...] *De azóta nagyot fordult a világ! A trianoni Magyarország miniszterei mögött nem áll ötvenmilliós hatalom szurony erdeje, sem az a presztízs, amelyet a nagyhatalmak miniszterei élveznek. Az idők pedig sokkal demokratikusabbak lettek. Ma nem lehet irányokat és reformokat ráerőszakolni a nemzetre.* hasztalan csinálnánk intézményeket, ha üdvös és hasznos voltukat a közvélemény nem látná be, ha a nemzet azokat az intézményeket rokonszenvével és szeretetével nem avatná magáévá, sajátjáévá. Ezért járom az országot a rábamelléki végektől föl Nyíregyházáig, hirdetve mindenütt kultúrpolitikai törekvéseim sorsdöntő jelentőségét. *Ezért nyúlok gyakran tollhoz, más és más érvekkel, más és más beállítással és különféle utakon törve mindig ugyanazon cél felé, azért, hogy a nemzeti köztudatba felszívódjék annak a nagy kulturális erőfeszítésnek a szüksége, amelynek érdekében nagy áldozatokat kell kérnem. [...]* A múltakból kifolyólag *a hajlam politikai rögeszmék kiforrására megvan. Félek, hogy a numerus clausus ügye is ilyen monomániává lehet.* A magyar zszurnalisztikának és publicisztikának egyik legnemesebb feladata, hogy magasabb értelmű nemzetnevelést végezve, a közérdeklődést kiterjessze a közművelődés, a közgazdaság, a szociálpolitika, a közegészségügy, a pénzügy összes aktuális problémáira.
(NN, 111–114., 1927. november 27.)

Mindig irigylem azokat a cikkíró társaimat, akik kellő műgondot szentelhetnek munkájuknak, akiknek idejük van arra, hogy cikkeiket kerekítgessék, csiszolgassák. Az én cikkeim hivatalos munkáimnak melléktermékei; úgy jönnek létre, hogy amikor egy-egy ügycsoporttal foglalkozom, annak előkészítésekként olvasnom kell, megnézem a helyszínét, látok vidékeket és városokat, megismerek embereket, hivatalos és társadalmi vezetőket s miközben maga a fődolog kialakul, a cselekvés elvi és gyakorlati indítékaiból kisarjadzanak szempontok, bírálatok korábbi állapotokkal és eljárásokkal szemben, meggyőződéssé sűrűsödnek szétszórta szerzett apró tapasztalatok, amelyekről úgy hiszem, nem árt a nemzetet tájékoztatni. Törvényjavaslataimhoz a miniszter indokolást kapcsol, én mintegy tetteimnek indoklásaként írom meg cikkeimet, sajnos, műgond nélkül, alig egy félórát vonva el hivatalos tevékenységemtől.
(VV, 304., 1930. november 16.)

Valamennyi beszéd, hírlapi cikk és törvényjavaslat, mely e kötet tartalmát alkotja, egyetlen életcél, egyetlen életideál szolgálatában áll. Akár a berlini vagy a római egyetem aulájában, akár a kecskeméti vagy szegedi tanyákon, akár a Balaton mellett vagy a nemzetgyűlésen beszéltem, mindenütt a magyar műveltség megmentését és felvirágoztatását igyekeztem erőmhöz képest szolgálni és azon túl a magyar ügyet, mert ha idegen hangzású nevet viselő magyarnak szabad valamiben különböznie a többi magyartól, ez a különbség csak abban állhat, hogy a szenvedő hazát, ha lehet, még jobban szeresse.
(BCT, VII., 1927. március)

Ma a miniszternek *benne kell élnie a lüktető magyar élet kellős közepében*, kell venni lelkébe a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből jövő impulzusokat és állandó rábeszéléssel kell törekvései, tervei és reformjai számára a nemzeti társadalom helyeslését megnyernie. Ma a miniszternek, nemcsak politikusnak, hanem bizonyos fokig *publicistának* is kell lennie, mert demokratikus időkben korántsem elég az, hogy valamely program vagy reform a nemzetnek javára szolgáljon, a sikerhez az is kell, hogy a nemzet belássa e kezdeményezések szükséges voltát. [...] (20.)

A *külföldi kollégiumokról* szóló törvényjavaslatom bizottsági tárgyalásánál és sajtóbeli fogadtatásánál éreztem először a maga teljességében azt a *felemelő érzést*, amely akkor fog el, ha az embert egészen *megérti a nemzete*. A politikusnak igazi örömet kétségtelenül csak az jelent, ha látja, hogy munkássága nyomán reális eredmények mutatkoznak. De emberek vagyunk mi is, nagyon is gyengék és az ember valahogy úgy van megszerkesztve, hogy *sóvárog a megértés után*. Kimondhatatlan örömmel töltött el tehát, amikor azt láttam, hogy *ez a javaslat igazi megértésre talált*. Mert az összes törvényjavaslatok közül, amelyeket eddig személyesen szerkesztettem és a parlamentben képviseltem, a tanyai iskolákról szóló törvény mellett a külföldi ösztöndíjakról szóló javaslat nekem a legkedvesebb és *e két javaslattól várom hazám részére a legnagyobb hasznot*. [...] (21.)

Egy időben kormányzati bölcsességszámba ment, ha valaki a nemzet hiúságának hízelgő frázisokkal el tudta leplezni a kedvezőtlen valót. Én ezzel szemben azt hiszem, hogy felelős állásom kötelességemmé teszi, hogy ha a parlamentben vagy a sajtóban a nemzethez szólok, leplezetlen, könnyörtelen őszinteséggel beszéljek. [...] (22.)

(NN, 20–22., 1927. március 6.)

Ha mindig csak engem látnak csatázni a magasabb műveltség érdekében, akkor esetleg *téves látszat* támad a magyar kultúra ügye körül. Az a téves látszat, hogy itt nem nagy nemzeti életérdekről, hanem egyetlen ember rögeszméjéről van szó, aki beteges csökönyösséggel nyargal egy kultúrpolitikai gondolat vesszőparipáján.

Szerencsére, úgy látom, nem hiába nyúltam annyiszor tollhoz éppen a magasabb műveltség érdekében. Szerencsére vannak jóhiszemű emberek is, akiket meg lehet érvekkel győzni. Korábbi jóhiszemű ellenfeleim közül egyre többen lépnek hozzám a parlament folyosóján és a társaskörökben és – ki halkán, ki hangosan, ki a sajtóban, ki a parlamentben – férfiasan megmondják és megvallják: – *Igazad volt!*

Egy vetés érik itt, de nem az én vetésem ez, hanem a nemzeté. És ugyanakkor, amikor az új honfoglalók, az alföldi tanyások világában a tantermek ezrei emelkednek, a magyar értelmiség mind világosabban látja, hogy *a magasabb műveltség alapintézményei nélkül éppen maga az intelligencia veszt el lába alól a talajt*. Csak a forradalmi és ellenforradalmi idők forró láza magyarázza meg, miként lehetett a magyar intelligencia egy részét a magas műveltség intézményeinek pártolásától eltántorítani. Olyan tett ez, mintha a halász összetépné a hálóját, a szobrász a vízbe dobná a vésőjét, a zenész kettétörné instrumentumát.

(NN, 183–184., 1928. március 4.)